

Оксана Петрівна МЕЛІКОВА

Аспірантка кафедри філософських і політичних наук, Черкаський державний технологічний університет, бул. Шевченка, 460, Черкаси, 18000, Україна

E-mail: melikova.ok@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7720-7786>

УДК 340.12:316.4

Oksana MELIKOVA

Ph.D. student at the Department of Philosophical and Political Science, Cherkasy State Technological University, 460 Shevchenko Blvd., Cherkasy, 18000, Ukraine

СПІВВІДНОШЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ІНДИВІДУМУ ТА ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Received 01 November 2024; revised 28 November 2024; accepted 29 November 2024

DOI: 10.15421/342442

Анотація

Статтю присвячено вивченню важливої проблеми – як у сучасному суспільстві побудувати надійну модель взаємодії між державою та індивідом на основі ідеї соціальної справедливості. Це питання є особливо актуальним на тлі швидких політичних та соціальних змін, які потребують об'єднання громадян навколо спільних цінностей і бачення майбутнього. Оновлення ідеологічного фундаменту, який лежить в основі національної ідентичності, а також формування єдиного світогляду щодо соціальної справедливості можуть стати потужним рушієм розвитку держави.

Основною метою статті є пошук ефективних підходів до модернізації суспільства через створення загальнонаціональної концепції соціальної справедливості, яка здатна об'єднати суспільство навколо спільних цінностей і сприяти формуванню довіри до соціальних інститутів. Для цього стаття звертається до теорії Джона Ролза «справедливість як чесність», яка вже зарекомендувала себе в європейських країнах як дієва основа для встановлення соціальної гармонії. У дослідженні також розглядаються дві основні етичні концепції – «правильності» та «блага», які доповнюють теорію Ролза та надають можливість побудувати більш стійкий ідеологічний фундамент для України.

Методологія дослідження включає системно-аналітичний, історичний, компаративний і структурно-функціональний підходи, що дозволяють всебічно оцінити, як масові настрої та соціальні установки впливають на формування концепції справедливості в країні. Також було використано соціологічні методи, які допомогли виявити недоліки у ставленні громадян до державних інститутів і визначити основні напрями для зміцнення суспільного консенсусу.

Результати дослідження демонструють, що в українському суспільстві існує дефіцит загальноприйнятого бачення соціальної справедливості, а відсутність єдиного ідеологічного орієнтиру ускладнює консолідацію громадян навколо національних пріоритетів. Соціологічні опитування вказують на низький рівень довіри до державних інститутів, що значно гальмує процеси реформування. Тому втілення концепції соціальної справедливості потребує активної співпраці між громадськістю та політичною елітою, зусиль щодо відновлення довіри і побудови позитивного бачення майбутнього.

У підсумку автор статті доходить висновку, що для побудови справедливого та процвітаючого суспільства необхідно оновити існуючі підходи до соціальної політики. Лише шляхом створення спільного ідеологічного поля, заснованого на справедливості та активній громадянській позиції, можна досягти сталого розвитку країни і забезпечити консолідацію нації.

Ключові слова: рівність, особистість, соціальна нерівність, справедливе суспільство, колективні інтереси.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL AND THE STATE IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF JUSTICE

Abstract

The article is devoted to the study of an important problem - how to build a reliable model of interaction between the state and the individual based on the idea of social justice in modern society. This issue is especially relevant against the background of rapid political and social changes that require the unification of citizens

around common values and a vision of the future. Renewal of the ideological foundation, which is the basis of national identity, as well as the formation of a unified outlook on social justice can become a powerful driver of the state's development.

The main goal of the article is to find effective approaches to the modernization of society through the creation of a nationwide concept of social justice, which is able to unite society around common values and contribute to the formation of trust in social institutions. For this, the article refers to the theory of John Rawls «justice as honesty», which has already proven itself in European countries as an effective basis for establishing social harmony. The study also examines two main ethical concepts – «correctness» and «goodness», which complement Rawls's theory and provide an opportunity to build a more stable ideological foundation for Ukraine.

The research methodology includes systemic-analytical, historical, comparative and structural-functional approaches, which allow a comprehensive assessment of how mass attitudes and social attitudes affect the formation of the concept of justice in the country. Sociological methods were also used, which helped to identify shortcomings in the attitude of citizens towards state institutions and to determine the main directions for strengthening public consensus.

The results of the study demonstrate that there is a lack of a generally accepted vision of social justice in Ukrainian society, and the lack of a single ideological reference point makes it difficult for citizens to consolidate around national priorities. Sociological surveys indicate a low level of trust in state institutions, which significantly slows down reform processes. Therefore, the implementation of the concept of social justice requires active cooperation between the public and the political elite, efforts to restore trust and build a positive vision of the future.

As a result, the author of the article concludes that in order to build a just and prosperous society, it is necessary to update the existing approaches to social policy. Only through the creation of a common ideological field based on justice and an active citizen position, it is possible to achieve sustainable development of the country and ensure the consolidation of the nation.

Key words: equality, personality, social inequality, fair society, collective interests.

Постановка проблеми.

Проблема співвідношення взаємодії індивіда і держави в контексті теорії справедливості є однією з найгостріших і найскладніших у сучасній політико-філософській думці. У світі, що стрімко змінюється, питання про те, як повинні будуватися відносини між особистістю і державою, постає як ніколи актуально. Чи здатна держава забезпечити справедливість, яка відповідатиме очікуванням її громадян? Чи зможе вона знайти баланс між правами індивіда на автономію та своєю роллю як гаранта суспільного порядку і безпеки?

Сучасні суспільства стикаються з безліччю викликів: соціальна нерівність, глобалізація, швидкі технологічні зміни та загроза екологічної кризи. У цьому контексті теорія справедливості пропонує ідеї, які можуть допомогти побудувати більш справедливе суспільство. Водночас виникають питання: як забезпечити право індивіда на самореалізацію, не порушуючи колективних інтересів? Як державі слугувати своїм громадянам і водно-

час залишатися ефективним регулятором?

Ця стаття має на меті дослідити ключові аспекти взаємодії між індивідом та державою з огляду на теорію справедливості, яка розглядає державу як інститут, що повинен слугувати інтересам суспільства, а індивіда – як носія прав та обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літератури щодо взаємодії індивіда і держави в контексті теорії справедливості демонструє, наскільки різноманітними є підходи до цієї проблеми. Зокрема, праці Джона Ролза з його концепцією «справедливості як чесності» заклали базу для розуміння того, як можна досягти рівності в суспільстві, коли держава активно працює над забезпеченням рівних можливостей [Димова 2020]. Його ідеї особливо важливі для нашого дослідження, оскільки вони показують, як державні інституції можуть бути використані для підтримки соціальної рівноваги в умовах нерівності, що постійно зростає.

Роберт Нозік у своїх роботах висвітлює інший аспект: як мінімальне втручання держави дає індивіду максимум свободи і відповідальності [Динник 2017]. Його концепція мінімальної держави викликає інтерес, особливо у сучасних умовах глобалізації, де часто дискутується питання особистої свободи перед обличчям державних інтересів. Хоча підхід Нозіка суттєво відрізняється від теорії Ролза, він також є важливим для нашої роботи, адже наголошує на важливості збереження автономії особистості.

Сучасні українські науковці також роблять вагомий внесок у розвиток цієї теми. Наприклад, Житник О.О. [Житник 2014], Мінченко Р.М. [Мінченко 2011], Яковенко М. [Яковенко 2019] досліджує, як ідеї справедливості можуть бути адаптовані до українських реалій, особливо в умовах соціальних викликів, зумовлених військовими подіями та економічною нестабільністю. Її роботи показують, як держава може сприяти соціальній стабільності, забезпечуючи підтримку найвразливішим верствам населення. Це дослідження важливе для нашого аналізу, адже Гаврилюк звертає увагу на те, як соціальні реформи можуть стати інструментом для досягнення справедливості.

Ще один український дослідник, Кірюхін Д. [Кірюхін 2014], приділяє особливу увагу питанням громадянської активності та соціальної відповідальності. Він підкреслює, що держава має створювати такі умови, за яких громадяни самі будуть залучені до вирішення суспільних проблем, а не просто очікуватимуть допомоги. Його ідеї про «справедливу державу», яка підтримує активне громадянське суспільство, надають важливий внесок для нашого дослідження, адже вони підкреслюють можливості побудови моделі держави, що не тільки захищає права громадян, а й мотивує їх до активної участі.

Також слід згадати роботу Пилипенко Г.М., Реліна І.Є. [Пилипенко, Реліна 2017], які досліджують роль технологічних змін у формуванні справедливого суспільства. Вони вказують на те, що технології, з одного боку, можуть сприяти забезпеченню рівності, але, з іншого, створюють нові виклики для дер-

жавного регулювання. Їх ідеї є актуальними для нашого аналізу, адже підкреслюють, що держава повинна шукати нові шляхи для регулювання суспільних процесів в умовах технологічного прогресу, забезпечуючи права індивіда.

Роботи різних науковців, зокрема Ролза, Нозіка, Сена і Нусбаум, дають багатовимірний погляд на проблему взаємодії між індивідом та державою. Вони демонструють, що питання справедливості охоплює як права і свободи окремих громадян, так і обов'язки держави перед ними. Цей багатогранний підхід є цінним для аналізу, запропонованого в цій статті, адже дозволяє глибше зрозуміти, як теоретичні положення можна адаптувати до сучасних умов, щоб створити справедливу модель держави, яка не лише підтримує права громадян, але й стимулює їх соціальну відповідальність.

Формулювання цілей статті.

Мета статті – дослідити динаміку взаємодії індивіда і держави крізь призму теорії справедливості, виявити оптимальні моделі співіснування, де права людини та суспільні інтереси гармонійно поєднуються.

Завдання статті:

- проаналізувати основні підходи до взаємодії між індивідом і державою, запропоновані в теорії справедливості, та визначити їхню актуальність у сучасному світі;

- дослідити, як держава може забезпечувати баланс між правами індивіда та інтересами суспільства в умовах зростаючих викликів – соціальної нерівності, глобалізації та технологічних змін;

- окреслити можливості побудови моделі справедливої держави, яка не тільки гарантує права громадян, а й мотивує їх до соціальної відповідальності та активної участі в суспільному житті.

Виклад основного матеріалу.

Сучасний етап розвитку людства позначений глибокими цивілізаційними трансформаціями та пошуком нових принципів регулювання соціальних відносин. Ідея справедливості залишається центральним орієнтиром у цьому процесі, адже саме вона забезпечує гармонізацію інтересів різних соціальних

груп, формуючи фундамент для стабільного суспільного устрою. Феномен справедливості набуває багатогранного значення, знаходячи своє відображення у моральних, соціальних, правових, економічних та етичних сферах суспільства. Сучасні дослідження акцентують увагу на тому, що збереження балансу між правами і обов'язками індивідів є ключовим завданням на шляху до справедливого суспільства [Житник 2014].

Науковці підкреслюють, що справедливість має одночасно морально-етичний та правовий вимір, що робить її незамінною цінністю у побудові соціальної взаємодії. Як наголошував дослідник Житник О.О., ідея справедливості еволюціонувала разом із розвитком суспільства: її сутність адаптувалася до нових історичних умов, але зберігала свою загальнолюдську суть, відображаючи прагнення до гармонії між індивідуальними та суспільними інтересами. Справедливість завжди перебувала у взаємодії з такими феноменами, як законність та гуманізм, що забезпечує її цілісність і невідривність від ширшої морально-правової системи.

Науковий інтерес до справедливості зумовлений необхідністю аналізу її ролі в сучасних соціальних процесах. Справедливість стала мірилом для оцінки відносин між людьми, їх соціальних позицій, праці та винагороди, прав та обов'язків, злочинів і покарань. Вона визначає рівень співвідповідності між практичною значущістю дій індивіда та його місцем у суспільстві, забезпечуючи, таким чином, підґрунтя для соціальної злагоди. Теорія справедливості, яка активно розвивається у наукових дослідженнях, є не лише відображенням ідеалу, але й проектом для побудови належних відносин у суспільстві. Ідея, що індивіди взаємозалежні та рівні у своїх правах, стає основою для формулювання моделей справедливого соціального порядку.

Сучасні дослідження підкреслюють необхідність розвитку концепції соціальної справедливості, яка відповідає потребам та умовам сьогодення. Для її реалізації потрібні значні концептуальні, вольові та матеріальні ресурси, а також неупереджене суддівство з боку громадських інституцій та державних

органів. Справедливість виступає критерієм людських відносин, визначаючи відповідність між діями та їх оцінкою на рівні суспільної свідомості, між ролями людей та їх соціальним статусом, між працею та винагородою. У такому контексті теорія справедливості – це не лише набір принципів, а фундаментальна основа, що допомагає побудувати суспільство, де кожна людина матиме належне місце, гідне визнання та захист своїх прав [Пилипенко, Реліна 2017].

Розгляд основних підходів до взаємодії між індивідом і державою в межах теорії справедливості має своє коріння у прагненні створити такі принципи співіснування, які б забезпечували комфортну та узгоджену участь всіх членів суспільства. У найширшому значенні соціальна справедливість відображає сукупність принципів і форм організації суспільного життя, за яких економічна і політична структура суспільства не викликає в індивідів відчуття відчуженості або несправедливості щодо влади, ресурсів та їх розподілу. Цей концепт постійно конкретизується і модифікується під впливом соціальних, культурних та політичних чинників, через що у різні історичні періоди в кожній культурі формувалося унікальне уявлення про справедливість.

Від античних часів людство прагнуло зрозуміти справедливість через уявлення про розподіл благ. Платон та Арістотель сформулювали перші концепції, з яких і починається історія філософських поглядів на справедливість. Вони запропонували два ключових підходи – дистрибутивний і егалітарний. Дистрибутивна справедливість, за Арістотелем, відштовхується від того, що люди не є рівними й заслуги кожного повинні враховуватись. Натомість егалітарний підхід наголошує на ідеї рівності та рівного розподілу, де кожен має отримувати блага незалежно від своїх заслуг. Ці дві концепції не тільки стали основою морального та політичного мислення, але й визначили подальші підходи до взаємодії індивіда з державою [Костіна, Булах 2020].

Подальші підходи до теорії соціальної справедливості поділилися на два основні напрямки: ліберальну та егалітарну концепції. Ліберальна концепція, сформована представ-

никами неоавстрійської школи та лібертаріанства, розглядає формальну рівність перед законом як ключовий принцип, проте захищає майнову та соціальну нерівність як природний наслідок свободи вибору і приватної власності. За цим підходом, ринок і сім'я є основними інститутами, які задовольняють потреби індивідів, а будь-яке втручання держави в економічні відносини має бути мінімальним.

На противагу цьому, егалітарна концепція справедливості надає пріоритет рівності можливостей та соціальному захисту, передбачаючи певний ступінь державного втручання для досягнення соціальної рівності. У межах цієї концепції особлива увага приділяється забезпеченню гідного рівня життя для кожного члена суспільства, що є обов'язком держави.

Особливою віхою у розвитку теорії справедливості стала праця Джона Ролза «Теорія справедливості», в якій він запропонував відхід від утилітаристського підходу на користь принципів суспільного договору. Ролз запропонував концепцію «справедливість як чесність», де основою є ідея вихідного положення – уявного стану, в якому індивіди мають обрати принципи справедливості для суспільства, не знаючи, яку соціальну позицію вони займуть у ньому. Згідно з цією теорією, люди обрали б два основних принципи: максимальну свободу, сумісну з аналогічною свободою для всіх, та принцип рівних можливостей для доступу до базових благ, таких як право, свобода, охорона здоров'я, освіта. Цей підхід забезпечує співробітництво між різними членами суспільства, заохочуючи навіть найменш привілейованих громадян до участі в соціальному житті.

Пізніше Ама́т'ю Сен, Рональд Дворкін та інші філософи, які розвинули ідеї Ролза, додали до цього вимоги до особистої відповідальності й зусиль. Вони вказували, що справедливість повинна базуватися на наданні рівних можливостей, а не лише на результатах. Тож, сучасна теорія справедливості зосереджується не лише на тому, щоб досягти рівності в доступі до благ, але й на визнанні важливості особистих зусиль та відповідальності в досягненні бажаного.

Забезпечення балансу між правами інди-

віда та інтересами суспільства є надзвичайно актуальним завданням держави, особливо в умовах зростаючої соціальної нерівності, глобалізації та стрімкого технологічного розвитку. В цих умовах соціальна справедливість постає не просто як абстрактна ідея, а як практичний і життєво необхідний принцип, здатний створити гармонійне та стабільне суспільство, в якому кожен член відчуває свою цінність і захищеність [Мінченко 2011].

Соціальна справедливість несе в собі універсальні ідеї рівності та свободи, що тісно переплітаються з ідеалами гуманізму та справжньої демократії. Це відчуття справедливості в суспільстві – свого роду компас, що вказує, чи правильно налаштовані суспільні механізми і чи є місце для людської гідності. Держава тут виступає як регулятор, що може або сприяти рівності, або, навпаки, створювати нерівні умови для своїх громадян, якщо не дотримуватися принципів справедливості.

На думку багатьох філософів, справедливість – це перша чеснота суспільних інститутів. Так само, як істина є основою системи мислення, справедливість закладає підвалини суспільного ладу. Закони і державні інститути вважаються ефективними лише до тих пір, доки вони служать справедливості. Якщо ці структури перестають відповідати її принципам, вони потребують змін, оскільки справедливість не допускає жертвувати правами однієї групи людей заради вигоди іншої.

У справедливому суспільстві права громадян мають бути незмінними і недоторканими. Справедливість передбачає, що свобода одних не може обмежуватися заради вигоди інших, а відчуття несправедливості може бути допустимим лише тоді, коли воно допомагає уникнути ще більшого лиха. Іншими словами, принцип справедливості виступає проти того, щоб одні отримували більше привілеїв за рахунок інших [Динник 2017].

Справедливість також визначає стандарти для соціальних норм, які керують поведінкою та діяльністю людини в державному суспільстві. Це включає відповідність між роллю особи та її статусом у суспільстві, правами та обов'язками, зусиллями та винагородою, злочином і покаранням, заслугами та визнанням.

З огляду на це, справедливість не обмежується розподілом соціальних благ. Вона також передбачає надання певних обов'язків, відповідальності та навіть ризиків, що виникають у процесі взаємодії різних соціальних груп.

Соціальна справедливість, будучи фундаментальною моральною цінністю, працює як своєрідний механізм, що сприяє пошуку раціональних форм влади та управління. Саме через справедливість людина адаптується до соціального та природного середовища, переймаючи багатий досвід попередніх поколінь. Держава, в свою чергу, сприяє цьому, створюючи та підтримуючи інститути, що захищають і підтримують соціальну рівновагу [Кірюхін 2014].

Історично держави, які нехтували принципами соціальної справедливості, стикалися з соціальною ентропією, хаосом та революційними потрясіннями. Приміром, радикальні спроби швидкої зміни влади, без належного наукового обґрунтування та врахування суспільних інтересів, часто призводили до втрати моральних орієнтирів. Це також було характерно для багатьох революційних змін у країнах, де зневажали загальнолюдські цінності на користь тимчасових політичних вигод.

Таким чином, роль держави у встановленні соціальної справедливості стає невід'ємною складовою побудови правової держави, де права й інтереси громадян узгоджуються з публічними інтересами. Це важливо особливо для перехідних суспільств, які прагнуть подолати спадщину попередніх режимів і створити нові моделі суспільного ладу, орієнтовані на демократію та гуманізм. Справедливість тут набуває особливого значення, сприяючи стабільності та розвитку суспільства, що здатне гнучко реагувати на соціальні та економічні зміни.

У сучасному світі, де глобалізація і технологічний прогрес кидають нові виклики, роль соціальної справедливості в забезпеченні рівноваги між індивідуальними правами та суспільними інтересами стає ще більш актуальною. Держава повинна активно працювати над тим, щоб не лише законодавчо закріплювати принципи справедливості, а й втілювати їх у реальність, щоб кожна людина могла від-

чувати свою цінність і захищеність у суспільстві. Ці завдання є важливими для України також.

Створення моделі справедливої держави для України – це не лише про декларацію прав та свобод. Йдеться про нову концепцію, де держава стає активним мотиватором до соціальної відповідальності, розуміння глибоких потреб своїх громадян та взаємодії між суспільством і політичною елітою. Прагнучи до соціальної справедливості, важливо сформулювати ідею, що об'єднає більшість людей навколо спільного бачення майбутнього, яке базується на правдивій чесності, турботі один про одного та довірі до державних інститутів [Димова 2020].

Українська реальність сьогодні, на жаль, показує значний розрив між законодавчими деклараціями та тим, як вони втілюються. Народ втомився від ігнорування владою своїх реальних потреб, і навіть відчуває певний опір офіційним актам. Ідея створення справедливої держави, яка має консолідувати суспільство, повинна спиратися на принцип «справедливість як чесність», запропонований Джоном Ролзом. Він визначив, що справедливість вимагає перш за все розуміння основної картини світу, де цінності та етичні принципи поєднуються з прагненням до блага, але завжди з пріоритетом правильності дій.

У цьому контексті важливою стає ідея, що суспільство є формою кооперації, де кожен член має право на основні свободи. Однак, ці свободи не є лише набутими привілеями – вони передбачають відповідальність. Створення умов для того, щоб найменш успішні мали соціальну підтримку, а найбільш успішні – поділилися своїми здобутками, забезпечить основу для здорового суспільства. На перших етапах формування справедливої держави потрібно узгодити принципи кооперації, розуміючи їх не лише на рівні декларацій, а й на рівні реальних дій.

Принцип диференціації, запропонований Ролзом, також важливий у цьому процесі. Він наголошує на необхідності створення умов, у яких зростання добробуту найуспішніших громадян мало б пряму позитивну дію на тих, хто наразі перебуває в менш сприятливому

становищі. Так ми зможемо уникнути крайніх форм рівності, що призводять до соціальної апатії та відчуження, зберігаючи при цьому орієнтир на соціальну підтримку та рівність можливостей. Це дозволить забезпечити для кожного доступ до ресурсів, але й водночас виховуватиме почуття відповідальності за свій внесок у загальне благо.

Для реалізації цього підходу потрібно впровадити концепцію відповідального громадянства, де громадяни бачать свої права не як самоціль, а як інструмент, що дає можливість впливати на своє життя та на розвиток суспільства в цілому. Наприклад, участь у виборах, відповідальне ставлення до екологічних питань, волонтерство та активність на місцевому рівні повинні стати частиною громадянської свідомості. Держава, зі свого боку, має забезпечити рівність доступу до можливостей для розвитку, де кожен може знайти себе та зробити внесок у спільне благо.

Важливим аспектом також є боротьба з корупцією та встановлення ефективної правової системи, яка буде гарантувати справедливість і рівні можливості для всіх громадян. Право повинно стати опорою не лише для держави, а й для кожного громадянина, щоб він міг відчувати себе захищеним і впевненим у майбутньому. Лише таким чином держава здатна надати необхідні соціальні гарантії та водночас залучити громадян до активної участі у суспільному житті.

Зрештою, побудова справедливої держави для України – це процес, що потребує не тільки законодавчих змін, але й поступової зміни світогляду суспільства. Коли люди почнуть відчувати свою вагомість у вирішенні загальних проблем, коли їх права не лише декларуватимуться, але й поважатимуться, тоді з'явиться справжня національна згода. Така держава зможе забезпечити розвиток не лише на основі індивідуальних свобод, а й завдяки глибокому відчуттю спільної мети та взаємної

підтримки.

Висновки.

Питання взаємодії між індивідом і державою є одним із ключових аспектів сучасної теорії справедливості. Визначені основні підходи у цій галузі виявляють різні моделі ставлення держави до громадян, проте в сучасному світі їхня актуальність посилюється завдяки новим викликам. Сьогодні соціальна нерівність, глобалізація та технологічний прогрес зумовлюють перегляд існуючих концепцій і потребу в адаптації моделей справедливої держави, яка забезпечувала б права громадян і водночас відповідала на потреби суспільства.

Баланс між правами індивіда та інтересами суспільства, на жаль, досягти складно. Держава стоїть перед необхідністю захищати як індивідуальні свободи, так і загальне благо, не порушуючи при цьому ні перших, ні других. Це викликає питання щодо пошуку гнучких, але чітких правових і моральних рамок, в межах яких можна досягти цього компромісу. У статті зазначається, що держава може й повинна відігравати активну роль у формуванні суспільного консенсусу, в якому кожен громадянин відчуватиме себе рівноправним і відповідальним учасником.

На завершення дослідження підкреслюється потенціал справедливої держави у створенні умов, які мотивують громадян не лише дотримуватися законів, але й активно брати участь у житті суспільства, проявляючи соціальну відповідальність. Створення такої моделі потребує не тільки правових, але й освітніх та культурних зусиль, спрямованих на формування громадянської свідомості та почуття належності до суспільства. Таким чином, концепція справедливої держави стає не лише теоретичним ідеалом, а й практичним завданням, яке може сприяти розвитку стійкого, згуртованого суспільства.

Бібліографічні посилання

- Димова, О.В. (2020). Модернізація українського суспільства в контексті теорії справедливості Джона Ролза. *Політикус*, 3, 19-23. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.3>
- Динник, І.П. (2017). Взаємовідносин держави та суспільства в контексті сучасних дослідницьких підходів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1126>
- Житник, О.О. (2014). Поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях. *Філософські та методологічні проблеми права*, 1, 58-67. URL: <https://clar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ce9b8f29-5824-43f8-974b-f7c1ef6aefc/content>
- Мінченко, Р.М. (2011). Принцип справедливості як основний критерій взаємодії особистості та державної влади. *Актуальні проблеми політики*, 42, 21-26. URL: <http://hdl.handle.net/11300/1103>
- Кірюхін, Д. (2014). Відповідальність і справедливість. *Філософська думка*, 1, 64-77. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/91-Article%20Text-173-1-10-20170503.pdf>
- Костіна, Т., Булах, І. (2020). Поняття справедливості та його значення для гендерної психології. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*, 12(57), 65-78. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.12\(57\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.12(57).06)
- Попович, Т.П. (2022). Розуміння обов'язків у контексті теорії справедливості Джона Роулза. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 70, 53-58. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.8>
- Пилипенко, Г.М., Реліна, І.Є. (2017). Соціальна справедливість у світовій економіці: одвічний конфлікт держави і ринку. *Економічний вісник*, 4, 9-15. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/4/EV20174_009-015.pdf
- Подковенко, Т.О. (2014). Індивід, суспільство і держава: грані співвідношення у концепції Томаса Гоббса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, 24, 194-198. URL: <http://surl.li/wypzdh>
- Філософсько-психологічні проблеми соціальної взаємодії в системі сучасного управління*: монографія. (2019). За заг. ред. Н.Г.Діденко. Кривий Ріг: Вид. Р.А.Козлов. URL: <https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka2/EB8.pdf>
- Яковенко, М. (2019). Справедливість як елемент права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 22, 123-129. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/47629>

References

- Dymova, O.V. (2020). Modernizatsiia ukrainskoho suspilstva v konteksti teorii spravedlyvosti Dzhona Rolza [Modernization of Ukrainian society in the context of John Rawls' theory of justice]. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*, 3, 19-23. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.3> (in Ukrainian)
- Dynnyk, I.P. (2017). Vzaiemovidnosyn derzhavy ta suspilstva v konteksti suchasnykh doslidnytskykh pidkhodiv [The relationship between the state and society in the context of modern research approaches]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1126> (in Ukrainian)
- Filosofsko-psykholohichni problemy sotsialnoi vzaiemodii v systemi suchasnoho upravlinnia: monohrafiia. (2019). za zah. red. N. H. Didenko. Kryvyi Rih: Vyd. R.A.Kozlov, 194. URL: <https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka2/EB8.pdf> (in Ukrainian)
- Kiriukhin, D. (2014). Vidpovidalnist i spravedlyvist [Responsibility and justice]. *Filosofska dumka*, 1, 64-77. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/91-Article%20Text-173-1-10-20170503.pdf> (in Ukrainian).
- Kostina, T., Bulakh, I. (2020). Poniattia spravedlyvist ta yoho znachennia dlia hendernoï psykholohii [he concept of justice and its significance for gender psychology]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 12. Psykholohichni nauky*, 12(57), 65-78. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.12\(57\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.12(57).06) (in Ukrainian)
- Minchenko, R.M. (2011). Pryntsyp spravedlyvosti yak osnovnyi kryterii vzaiemodii osobystosti ta derzhavnoi vlady [The principle of justice as the main criterion for the interaction of the individual and state power]. *Aktualni problemy polityky*, 42, 21-26. URL: <http://hdl.handle.net/11300/1103> (in Ukrainian)
- Podkovenko, T.O. (2014). Indyvid, suspilstvo i derzhava: hrani spivvidnoshennia u kontseptsii Tomasa Hobbsa [Individual, society and the state: faces of the relationship in the concept of Thomas Hobbes]. *Naukovyi*

visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO. 24. 194-198. URL: <http://surl.li/dtamus> (in Ukrainian)

Popovych, T.P. (2022). Rozuminnia oboviazkiv u konteksti teorii spravedyvosti Dzhona Roulza [Understanding duties in the context of John Rawls' theory of justice]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo, 70, 53-58. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.8> (in Ukrainian)

Pylypenko, H.M., Rielina, I.Ie. (2017). Sotsialna spravedyvist u svitovii ekonomitsi: odvichnyi konflikt derzhavy i rynku [Social justice in the world economy: the eternal conflict between the state and the market]. *Ekonomichni visnyk*, 4, 9-15. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/4/EV20174_009-015.pdf (in Ukrainian)

Yakovenko, M. (2019). Spravedlyvist yak element prava [Justice as an element of law]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. Serii: Yurydychni nauky, 22, 123-129. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/47629> (in Ukrainian)

Zhytnyk, O.O. (2014). Poniattia spravedyvosti v suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh [The concept of justice in modern scientific research]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*, 1, 58-67. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ce9b8f29-5824-43f8-974b-f7cf1ef6aefc/content> (in Ukrainian)